
A császár éremtára

Európa-szerte fellendültek a numizmatikai gyűjteménytörténeti kutatások. Közismert tény, hogy az éremgyűjtemények a legrégebbi muzeális közgyűjtemények közé tartoznak, így-egy éremtár esetében akár félévezredes történetről is beszélhetünk. A témánk szempontjából kiemelten fontos bécsi gyűjtemény gyökerei például a XVI. századig nyúlnak vissza: I. Ferdinánd (1526–1564) ugyanis a maga korábban jelentős kollekciónal rendelkezett, amelynek sorsát szívén hordozta, és ebben a szellemben hagyta utódára, II. Miksa császárra (1564–1576).

Mielőtt részletesebben megismerkednénk a jelenleg már a bécsi *Kunsthistorisches Museum*ba tagolt, egykori császári *Münzkabinett* történetével, annak is XVIII. századi szakaszával, érdemes megemlíteni, hogy a magyar numizmatika időben felismerte a nemzetközi trendet, és elkészültek a jelentősebb – XVIII. századi eredetű – gyűjteményeink vonatkozásában az újabb történeti összefoglalások: így az Eötvös Loránd Tudományegyetem (az éremgyűjtemény alapításának éve: 1753), a Pannonhalmi Főapátság (az éremgyűjtemény alapításának éve: 1775) és a Magyar Nemzeti Múzeum (alapítás éve: 1802) éremtáiról rendelkezünk modern feldolgozásokkal.¹ Sajnálatosan, egy jóval későbbi (XX. századi) alapítású, de kiemelkedő fontosságú kollekción – a Magyar

1 Gyöngyössi Márton – Mészáros Orsolya – Tóth Csaba: Az Intézet és az Éremgyűjtemény története / The History of the Institute and the Numismatic Collection. In: Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Régészettudományi Intézetének Éremgyűjteménye. Numismatic Collection of the Eötvös Loránd University Faculty of Humanities Institute of Archaeological Sciences. Szerk. Gyöngyössi Márton – Mészáros Orsolya. ELTE Régészettudományi Intézet, Budapest, 2010. 9–29., Gyöngyössi Márton: A Pannonhalmi Bencés Főapátság éremgyűjteménye. In: Örökség és küldetés. Bencések Magyarországon. 1–2. Szerk. Illés Pál Attila – Juhász-Laczkó Albin. (Művelődéstörténeti műhely. Rendtörténeti konferenciák. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar Történettudományi Intézet Új és Legújabbkori Történeti Tanácskének sorozata 7.) Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség (METEM), Budapest, 2012. 941–946., Pallos Lajos: Az Éremtár. In: A 200 éves Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményei. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 2002. 223–275.

Nemzeti Bank Bankjegy- és Éremgyűjteménye – vonatkozásában nincs tudományos publikáció.²

Számunkra, magyaroknak talán kicsit nehéz megérteni, hogy miért jelentősebb, mitől más a bécsi numizmatikai gyűjtemény, mint a hazaiak. A különbség az alapítás óta meglévő univerzalizmusban (mai szóval: egyetemes gyűjtőkörben) keresendő: míg az említett magyar gyűjtemények összbirodalmi szempontból tartományi (értsd: „nemzeti”) jelentőségűek, gyűjtőkörűek és gyűjtőterületűek voltak (tehát Bécsből nézve a „*Provinzialpatriotismus*” szemléletének megfelelően a „tartománnyal”, annak múltjával kapcsolatos éremanyagot gyűjtötték), a bécsi, központi gyűjtemény a teljességre törekedett.³ Ez az univerzalizmus eredményezte azt, hogy a magyar középkor numizmatikai emlékeinek kutatója nem elégedhet meg pusztán a hazai gyűjtemények kutatásával: a bécsi anyag nélkül nincs magyar pénztörténet.⁴

Az éremgyűjteményekre az újkorban gyakran a latin '*numophylacium*' (vagy: '*numophilacium*') szót alkalmazták, nemcsak a bécsi császári éremtárát, hanem a budai (majd pesti) királyi egyetem éremgyűjteményét is így nevezték, például a Ratio Educationisban.⁵ A császár gyűjteményét a kortársak röviden csak *Numophylacium Imperatoris*-ként említették.

Numophylacium Imperatoris

A bemutatandó kötet szerzői (*Elisabeth Hassmann* és *Heinz Winter*) a császári éremtár XVIII. századi történetének monografikus és szépen illusztrált feldolgozására vállalkoztak. A XVIII. század a bécsi *Münzkabinett* fényes korszaka volt, hiszen VI. Károly (1711–1740) és Lotharingiai *Ferenc (1745–1765)* császárok kollekcióinak egyesítésével ekkor jött létre a

2 Az MNB Bankjegy- és Éremgyűjteménye tekintetében eddig egy ismeretterjesztő füzet jelent meg: Garami Erika: A Magyar Nemzeti Bank Bankjegy- és Éremgyűjteménye. Magyar Nemzeti Bank, Budapest, 2000.

3 Lásd: Marosi Ernő: Magyar Nemzeti Múzeum, nemzeti múzeumok. Múzeumcafé 10. (2016: 2. szám / 52. szám, 2016. május–június) 80., 83–84.

4 Lásd: Márton Gyöngyössi – Heinz Winter: Münzen und Medaillen des ungarischen Mittelalters. 1000–1526. Herausgegeben von Michael Alram und Heinz Winter. (Sammlungskataloge des Kunsthistorischen Museums Band 4. / Münzkabinett. Kataloge der mittelalterlichen Münzen und Medaillen) Kunsthistorisches Museum, Wien, 2007.

5 '*numophilacium*': „*Locus, ubi numi antiqui custodiuntur*”: Glossarium mediae et infimae latinitatis Regni Hungariae. Jussu et auxiliis Academiae Litterarum Hungaricae condidit Antonius Bartal socius ascriptus Academiae Litterarum Hungaricae. B. G. Teubner – Franklin Társulat, Lipcse – Budapest, 1901. (reprint: Budapest, 1983.) 446. Ezzel szemben a '*numothesca*' inkább az éremgyűjtemény elhelyezésére alkalmas szekrényt jelölte: „*arca ad numos conservandos destinata*”: uott 446.

Kunsthistorisches Museum mai Éremtárának törzsgyűjteménye. Talán ez is indokolta, hogy korabeli történetét már a XIX. században elkezdték feldolgozni: akkori igazgatója, Johann Ritter von Bergmann (1796–1872) átnézte a rendelkezésre álló iratanyagot, majd több közleményben közölte és értékelte azt.

A Kunsthistorisches Museum éremtára háromszáz éves történetének legmozgalmasabb időszaka a XVIII. századra esik. Az önálló császári éremgyűjtemény 1712/1714-ben jött létre, ezt megelőzően az éremanyagot különböző gyűjteményekben őrizték és gondozták; mindazonáltal külön igazgató által irányított egységes és önálló pénzérme- és emlékérem-gyűjteményről csak 1798 óta beszélhetünk; azonban ekkorra ide tartoztak az egyéb régiségek is, ezért a XIX. században már egyenesen érem- és régiség-tárnak (*Münz- und Antikenkabinett*) nevezték.

A XVIII. században a bécsi udvari gyűjtemények jelentősége megnőtt, részben annak is köszönhetően, hogy az uralkodóház ezekben saját nagyszerepségének nagyközönség elé tárható bizonyítékát, jelét látta. Mindez együtt járt a tudományos szemlélet előtérbe kerülésével, amiben komoly szerepet játszott a császári régiségfelügyelő, Carl Gustav Heraeus (1671–1725). A Heraeus által 1711–1719 között vezetett kézirat (*Journal oder Hand-Buch*) a gyűjtemény történetének egyik legfontosabb korai forrása. Kedvezően hatott az is, hogy míg VI. Károly és Lotharingiai Ferenc császárok maguk ismert éremgyűjtők voltak, így fontosnak tartották a gyűjteményi munkát, addig Mária Terézia (1740–1780) és II. József (1780–1790), bár különösebben nem érdeklődtek az érmeik iránt, de a császári kollekciókat nagyra tartották, a gyűjteményi anyagok publikációját szorgalmazták, és látogathatóságukat a nagyközönségnek biztosították. A numizmatikai gyűjtemény tudományos intézménnyé azonban csak Joseph Hilarius Eckhel (1737–1798) igazgatósága alatt vált (1774-től), időközben ugyanis a gyűjteményi munkát már nem felügyelő, hanem igazgató vezette. Eckhel megbízatása az ókori részre vonatkozott; vitathatatlan érdeme, hogy az ókori numizmatikát valódi tudománnyá tette, és a bécsi egyetemen tanította is. Szintén a nevéhez köthető annak a rendelkezésnek a megújítása, amely a talált régi pénzekkel kapcsolatos beszolgáltatási kötelezettséget előírta.

Az éremgyűjtemény XVIII. századi történetének írott forrásai meglehetősen szórványosak. A *Münzkabinett* ugyanis – a császári művészeti és természettudományos gyűjteményekkel együtt – a főkamrás irányítása alatt állt, így az iratanyag elvben a főkamrási hivatalban keletkezett. A század első feléből szinte alig valamilyen irat maradt fenn, 1723 és 1773 között pedig egyetlenegy aktát sem ismerünk, részben azért, mert az időszak jelentős

résében nem volt a gyűjteménynek kinevezett felügyelője. Eckhel igazgatói kinevezését követően az éremtár ügyeiben ismét keletkeztek akták, de a XIX. század elejéig csak szórványosan, így a *Münzkabinett* története leginkább tudományos közleményekből és udvari schematizmusokból állítható össze. Ráadásul az 1875-ös nagy újraeltározás során, amelynek egyik célja az állami és a császári magántulajdon elválasztása volt, alapvetően változott meg a gyűjtemény struktúrája. Mivel a proveniencia kérdését ekkor egyáltalán nem vizsgálták, így az ezzel kapcsolatos információkat figyelmen kívül hagyták, ezek jórészt el is vesztek az utókor számára. Sokáig virágzott az a gyakorlat is, hogy egy-egy darabot – a típusazonosság figyelembe vételével – időnként jobb állapotúra vagy minőségűre cseréltek; mindezt úgy, hogy az eredeti leltári számot megtartották. Ezáltal az egyes darabok esetében leginkább csak típusazonosságról beszélhetünk, mert korántsem biztos, hogy a régi leltári szám alatt az „eredeti” darabot találjuk. Mindezek következtében csak típusok tekintetében tudjuk teljes bizonyossággal a XVIII. századi gyűjteményt rekonstruálni.

A Münzkabinett XVIII. századi története

I. József császár (1705–1711) idején már több, párhuzamos császári éremgyűjtemény létezett. A császártól kapta megbízatását Heraeus a császári *Kunstammer* kebelében felgyülemllett érem- és régiséggyűjtemény kezelésére. Ezt az egyesített műtárgy-anyagot (*Cimeliarium Imperiale Vindobonense*) egyébként 1656/57-ben helyezték el a Stallburgban, vagy ahogy később nevezték a nagy kincstárban. Az itt található érméket Heraeus átválogatta és osztályozta: 1558 aranyérmét éremtároló polcokon helyezett el. Azonban az önálló éremgyűjtemény megalapításához szükséges és kívánatos döntés ekkor még nem született meg. Ráadásul a *Hofbibliothek* is komoly numizmatikai anyagot őrzött: az I. Ferdinánd által II. Miksára hagyott gyűjteményt, amely 1555/56-ban már körülbelül 1500 ókori pénzből állt,⁶ száz évvel később viszont a gyűjtemény nagysága elérte a 16 ezer darabot: a gyarapodás a további vásárlásoknak és az ide beszolgáltatott éremleleteknek köszönhetően ezt követően sem állt le. VI. Károly császár lelkes éremgyűjtőnek számított, alapgyűjteményét Spanyolországból hozta vissza, ezért nevezték azt *Spanisches Cabinet*-nek. Az általa tervezett nagy császári éremgyűjteménynek (*Numophylacium Carolinum*) ez az anyag lett alapja (ezt egyébként négy könyvszerű tárolóegységbe – ezeket *codex*

⁶ Ehhez lásd: Holzmair, Eduard: Das wiedergefundene Inventar der Münzsammlung Ferdinands I. Numismatische Zeitschrift 79. 1961. 79–89.

aureus-nak nevezték – helyezték el). Az előbb említettek mellett volt még egy jelentős éremgyűjtemény: ezt Tirolban, az ambrasi kastélyban őrizték. A *Kunstkammer* érmeit bevonták a gyűjteménykialakítás folyamatába, de az udvari könyvtárban (*Hofbibliothek*) őrzött anyag ekkor még érintetlenül maradt. Egyidejűleg a császár elrendelte az ambrasi gyűjtemény újrendezését is. Ezt a feladatot szintén Heraeus kapta, aki rögtön ki is válogatta a bécsi gyűjtemény számára szánt darabokat. Heraeus működése során a bécsi császári éremgyűjtemény teljes anyaga már meghaladta az 50 ezer darabot, ebben egyaránt szerepeltek ókori, középkori és újkori pénzérmekek, valamint természetesen emlékérmek is. A legszebb érmeiket (*Hand-Cabinet*) a Hofburg Lipót-szárnyában, a *Billard*-nak nevezett szobában helyezték el: ide vonult vissza időről-időre a császár, hogy hódoljon a műzsáknak. Ismeretlen okokból (a későbbi, de forráshivatkozás nélküli irodalom szerint egy hivatalos tartozását az éremgyűjtemény anyagából „rendezte”) 1721 tavaszán Heraeus átadta a gyűjteményt a kincstárnoknak és két segédjének. Mivel az anyagról nem volt teljes körű leltár, ezért az átadás-átvétel folyamata hosszadalmas volt, és több lépcsőben zajlott le. Heraeus utóda Johann Baptist Banaglia (1672/73–1730) lett. Nevéhez fűződik a gyűjtemény első, teljesnek tekinthető leltára: az öt kötetes kéziratot ma is a bécsi Nemzeti Könyvtár őrzi. Működése kezdetekor a kollekció őrzési helye a *Billard* volt, de az időközben a numizmatikától elforduló császár már nem töltötte itt idejét, ezért az udvari könyvtár új épületének elkészülte után Banaglia vezényelhette le az új őrzési helyre költöztetést. Szintén ekkor fejeződött be a Stallburg emlékérmeket bemutató saroktermének (*Medaillenzimmer*) művészi kialakítása is: a falakon nemcsak emlékérmeket helyeztek el, hanem festményeket is, az összehatást pedig szobrokkal egészítették ki.

Mária Terézia nem érdeklődött a numizmatika iránt, így nem kívánt külön éremszobát, ezért a *Billard*-nak nevezett termet rendelkezésére kiürítették, és a teljes numizmatikai anyagot a Schweizer Hofban 1747/1750 között kialakított Kincstárban egyesítették, bár a Stallburgban berendezett éremszoba a kiállítással még sokáig megmaradt. Mária Terézia idején a különböző gyűjtemények egységes vezetésére létrehoztak egy főigazgatói tisztséget, amelyet 1748-tól Joseph Angelus de France (1691–1761) töltött be. Működése során, 1755-ben jelent meg az éremgyűjtemény ókori részének két kötetes katalógusa (*Numismata Cimelii Caesarei Regii Austriaci Vindobonensis*), amelynek – a műben nem nevesített – szerzői vélhetőleg *Erasmus Froelich* (1700–1758), *Valentin Jameray Duval* (1695–1775) és *Joseph Khell* (1714–1772) voltak, ám egyikük sem volt hivatalosan az Éremtár alkalmazottja; Duval például a császár magánalkalmazottjaként kapott a

feladatra megbízást. 1756-ban jelent meg Ferenc császár gyűjteményének első katalógusa, az ezüstpénzeket bemutató két kötetes munka (*Monnoies en argent, qui composent une des differentes parties du cabinet de S. M. l'Empereur...*), amelyet 1759-ben követett a „modern” aranyak katalógusa (*Monnoies en or, qui composent une des differentes parties du cabinet de S. M. l'Empereur...*). Megjegyzendő, hogy a császár magángyűjteménye többek között úgy jött létre, hogy a császári gyűjteményből kiválogatták az újkori érméket, és átszállították a mütárgyakat a császári lakosztály közelében (a Hofburg Lipót-szárnyában) kialakított gyűjteményi szobába (ez történt egyébként az ambrasi kastélyban őrzött újkori érmekkel is). A katalógusokból nagyívű gyűjtemény képe rajzolódik ki, ám sajnálatosan a darabszám nem ismeretes. Bár a császári magángyűjteményi helyiségről több leírást ismerünk, a képi ábrázolások megtévesztőek, anakronisztikusak (jórészt annak köszönhetően, hogy azok a császár halála után készültek), bár a helyzet, ahogy Lotharingiai Ferenc gyűjteményőrei között tölti az időt mindenképpen jellemzőnek mondható (ez látható például Franz Messmer/Moesmer és Jakob Kohl 1773-ban befejezett festményén, amely jelenleg a bécsi Természettudományi Múzeum lépcsőházában tekinthető meg).

Lotharingiai Ferenc halálakor a Hofburgban három helyen őriztek éremgyűjteményt: VI. Károly gyűjteményét (*Numophylacium Carolino-Austriacum*) a Hofbibliothek keretein belül, Ferenc császár magángyűjteményét (*Numophylacium Imperatoris Francisci*) a Lipót szárnyban, a császári lakosztályoknál, míg továbbra is látogatható volt a VI. Károly idején berendezett éremszoba (*Medaillenzimmer*) a Stallburgban. Hozzá kell tenni, hogy jelentős éremanyag maradt az ambrasi kastélyban. II. József utasítást adott a gyűjtemények egyesítésére, így a császári magángyűjteményt visszatagolták az udvari könyvtárban őrzött anyagba. A folyamat 1765/66-ban zajlott le, 1767-ben már a teljes gyűjteményt új helyen (*Augustinergang*), két teremben helyezték el. A gyűjtemény finanszírozása továbbra sem volt megoldott: a fenntartást Mária Terézia a biztos apanázs helyett a duplumok beolvasztásából/értékesítéséből kívánta fedezni. Ráadásul a költségek tekintetében sokszor az utófinanszírozás volt jellemző, így a személyzetnek kellett megelőlegeznie az összegeket, majd elszámolás készítése után a kifizetés megtérítését igényelheték a kincstártól. Mária Terézia halála után a duplumokból felhalmozott vagyont már tőkének tekintették, így a gyűjtemény csak annak kamataira tarthatott igényt. A teljes anyag időközben megközelítette az 50 ezer darabot (1766). 1772-ben az uralkodónő rendelkezésének megfelelően a különböző császári gyűjteményekben profiltisztítást hajtottak végre, ez

azonban az ókori és újkori részre tagolt éremgyűjteményt nem érintette, mivel nem voltak profilidegen tárgyaik. Mária Terézia azzal is hozzájárult a gyűjtemény gyarapodásához, hogy a Jezsuita-rend feloszlatása (1773) után a Theresianumban őrzött, Karl Granelli (1671–1739) jezsuita által alapított éremgyűjteményt a császári gyűjteményhez rendelte, annak kézikönyvtárával együtt.⁷ Fontos fordulópontra volt az is, hogy a gyűjtemény két része élére igazgatók kerültek: az ókori rész igazgatója Joseph Hilarius Eckhel (1737–1798), az újkori részé pedig Jean/Johann Verot (1714/1715 vagy 1718/1719–1786) lett, főigazgatóként rövid ideig még Duval felügyelte a két éremtárat. Eckhel rövidesen professzori kinevezést is kapott a bécsi egyetemen. Az igazgatók érdemi döntéseket nem hozhattak, mert arra csak a felügyeleti szerv, a főkamerasi hivatal (illetve rövid ideig a főudvarmesteri hivatal) volt jogosult – hogy a felettesek mennyire szóltak bele a szakmai munkába, források hiányában, nem állapítható meg. Eckhel – időrendi és földrajzi elv alapján – újrarendezte az ókori részleget, és újabb katalógusköteteket jelentetett meg (*Catalogus Musei Caesarei Vindobonensis Numorum Veterum...*). További gyűjteményrészeket is át kellett vennie a Schatzkammer állományból, például az antik gemmákat. Sőt, az ambrasi kastélyban őrzött teljes gyűjteményt (nemcsak a gemmákat, hanem az érmekeket is) összepakolták, és Bécsbe szállították. Az uralkodó fontosnak tartotta az újkori rész katalógusainak „felfrissítését” is. Erre a munkára Adauctus Voigt (1733–1787) piarista szerzetest, a Hofbibliothek munkatársát szemelték ki, ő azonban hamar összetűzésbe került Eckhellel és Verot-val. Az újkori gyűjtemény egy korabeli jelentés szerint 1781-ben már meghaladta a 100 ezres darabszámot. (a kutatás megállapítása alapján ez a szám túlzó, a valóság 30 ezer körüli darabszám lehetett). II. József – édesanyjával ellentétben – nem járult hozzá egész gyűjtemények megvásárlásához, inkább csak gyűjteményrészeket, egyes darabokat vásároltak, figyelemmel a császári gyűjtemény hiányaira. Fontos gyarapodási forrást jelentett viszont a feloszlatott kolostorok gyűjteményeinek megszerzése (például a csehországi Doksany Premontrei Prépostsága, a stájerországi St. Lambrecht Bencés Apátsága esetében ismeretes jelentősebb darabszámú anyag).⁸ Eckhel felhívta a császár figyelmét az éremleletek

7 A nagyszombati egyetem éremgyűjteménye is úgy jött létre, hogy Mária Terézia a nagyszombati jezsuita rendház különböző gyűjteményeit az egyetemnek adatta át: Gyöngyössi Márton – Mészáros Orsolya – Tóth Csaba: Az Intézet és az Éremgyűjtemény története i. m. 10–17.

8 A kiadvány nem említi, de tudható, hogy a Pannonhalmi Bencés Főapátság akkori éremgyűjteményének egyes darabjai is a császári éremtárba kerültek: Gyöngyössi Márton: A Pannonhalmi Bencés Főapátság éremgyűjteménye i. m. 941.

jelentőségére, például az erdélyi leletekére, hiszen a korabeli gyakorlat az volt, hogy az így talált nemesfém-pénzeket beolvasztották, hogy a találót illető harmadot ki tudják fizetni.⁹ Eckhel hangsúlyozta az így lelt érmék tudományos jelentőségét, és ezért javasolta ezekre az esetekre találói díj kifizetését, és az érdekesebb érmék éremtár számára történő kiválogatását. 1783-ban az újkori rész új (másod)igazgatót kapott Franz Neumann (1744–1816) személyében, aki energikusan gyűjteményfejlesztési elképzeléseket fogalmazott meg, ezzel kapcsolatban még Brukenthal Sámuellel is levelezett (jelezve a gyűjtemény magyar és erdélyi érmékben tapasztalható hiányait). 1782-ben Lotharingiai Károly Sándor herceg (1712–1780) hagyatékából antik gyűjteményét vásárolták meg. Császári utasításra 1785-ben a *Münzkabinett* jelentős anyagot adott át az újonnan alapított lemergi egyetemnek: 349 ezüstérmét és egy réz emlékérmét az újkori és 6541 érmét az antik gyűjteményből. Eckhel tudományos munkásságának még egy fontos, külön kiemelendő darabja egy numizmatikai kézikönyv, amelyet a császár kívánságára írt meg (később több nyelvre lefordították) és 1786-ban (vagy 1787-ben) adott ki (*Kurzgefaßte Anfangsgründe zur alten Numismatik*), latin változata viszont Pesten jelent meg 1799-ben. Eckhelt 1789-ben a bécsi egyetem bölcsészeti karának dékánjává választották, de még ebben az évben, tudományos kötelezettségei teljesítése érdekében kérte felmentését.

A II. József halálával bekövetkező uralkodóváltással az éremtár új patrónust kapott. Az új uralkodó, II. Lipót császár (1790–1792) ugyanis személyesen ismerte Eckhelt. Az Éremtár rövidesen újabb helyiségeket kapott, így az elhelyezés kényelmesebbé vált: ez különösen a szakkönyvtár használatát könnyítette meg. 1792-ben jelent meg Eckhel főművének (*Doctrina numorum veterum*) első kötete, már I. Ferenc császárnak (1792–1835) ajánlva; az utolsó, nyolcadik kötet pedig 1798-ban került ki a nyomdából. Ebben az évben halt meg Eckhel – egyetemi feladatait először Johann Nepomuk Gruber (1776–1811), majd gyűjteményőri állásával együtt Neumann vette át. Kedvéért nemcsak a két éremgyűjteményt egyesítették, de rövidesen megkapta a régiségtár vezetését is. Az új igazgató vezetése alatt létrejött az egységes érem- és régiségtár. Neumann működése alatt került a gyűjteménybe a Kárpát-medence népvándorlás kori múltjának legkiemelkedőbb lelete: nagyszentmiklósi kincs.¹⁰

9 Gyöngyössi Márton: A kincstalálástól az ásatásig. A régészeti feltárási jog története és hatályos szabályozása Magyarországon. Marton Opitz Kiadó, Budapest, 2016. 20–24.

10 Gyöngyössi Márton: A kincstalálástól az ásatásig i. m. 193–195.

A Stallburgtól az Augustinergangig

A feldolgozás utolsó fejezete az éremtár elhelyezésének változásait veszi még egyszer szemügyre. A kezdetekben a gyűjteménynek a Stallburg adott otthont, ahogy a művészeti gyűjteményeknek (*Kunstkammer*), a kincstárnak (*Schatzkammer*) és a képtárnak (*Pinakothek*) is. Amikor az éremgyűjtő hírében álló császár, VI. Károly új éremtár kialakításáról rendelkezett, gyűjteményét a Hofburg Lipót-szárnyában, a *Billard*-nak nevezett teremben helyezték el. Mindeközben az éremanyag többi részét az udvari könyvtárban (*Hofbibliothek*) őrizték. Utóbbi helyen már lehetőség nyílt az anyag kiállításszerű bemutatására és látogatók fogadására is. Mária Terézia idején ez a Stallburgban kialakított éremszoba (*Medaillenzimmer*) továbbra is fennmaradt, viszont az éremanyag többi részét egyesítették és a kincstárban (*k. k. Schatzkammer*) helyezték el (1747/1750). Az éremtár önálló, szép termet kapott (ma: Geistliche Schatzkammer, Raum II), amelynek korabeli képét Salomon Kleiner metszetéről (1754) ismerjük (nagy szomorúságunkra az éremtár későbbi termeiről, egészen a Kunsthistorisches Museum épületébe történt költözéséig (1891), nem ismerünk semmilyen ábrázolást). Mindeközben Lotharingiai Ferenc a saját gyűjteményének a császári lakosztályok mellett önálló elhelyezést alakíttatott ki, halála után azonban ennek a kollekciónak az anyagát (újra)egyesítették a császári éremtárral: a teljes anyagot, a természettudományi gyűjteményekkel együtt új helyre, a Hofburg *Augustinergang*-nak nevezet épületrészébe költöztették át. Az *Augustinergang* eredetileg azért épült, hogy az uralkodóház tagjai zárt folyosón jussanak el az Ágostonosok templomába; ez az azóta már lebontott szárny a *Hofbibliothek* díszterme mögött, a bástyafalon húzódott. Az elhelyezés egyfajta múzeumépületként már tudatosan azt a célt szolgálta, hogy a nagyközönség is látogathassa a császári gyűjteményeket. Az éremtári termekbe új – elegáns és praktikus – éremtároló szekrényeket készítettek, ezek a szekrények őrzik ma is a Kunsthistorisches Museumban a gyűjtemény jelentős részét. A költözéssel és a berendezéssel lezáródott a császári éremtár nagy korszaka, létrejött Európa egyik legjelentősebb numizmatikai gyűjteménye.

A kötet nagy értékeként könyvelhetjük el, hogy több, nagy alapossággal összeállított függelék kíséri. Az első ilyen egy dokumentumgyűjtemény, amelyben a Münzkabinett XVIII. századi történetének fontos írásos forrásait tanulmányozhatjuk. A következő függelékben a kötet szerzői vázlatosan, időrendben állították össze az éremtár XVIII. századi történetét (személyzet, gyűjteménynagyság, eseménytörténet). Az ezt követő – archontológiai

– fejezet a gyűjteményőrökre vonatkozó legfontosabb adatokat tartalmazza. A monográfiát a további kutatómunka javát szolgáló segédletek zárják: a kiadatlan és kiadott források felsorolása és a bőséges, 1800 után megjelent irodalmat felvonultató jegyzék. A kötet legvégén található személy- és helynévmutató nagyban segíti használhatóságát, így ez a könyv minden bizonnyal az elkövetkező év(tized)ek egyik példaértékű gyűjteménytörténeti alpmunkája lesz.

Hassmann, Elisabeth – Winter, Heinz: Numophylacium Imperatoris (*A császár éremtára*). Das Wiener Münzkabinett im 18. Jahrhundert. (Schriften des Kunsthistorischen Museums Band 14.) Kunsthistorisches Museum – Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2016. 253 o., illusztrációk. ISBN 978-3-7001-7841-5

Gyöngyössy Márton